

Muhafazakâr-Yeni Liberal Toplum Modelinden 1990'larda Postmodern Toplum Modeline: Siyasal İslamın Yükselerek Egemen Yaşam Tarzına Dönüşme Süreci

From The Conservative-Neoliberal Society Model to a Postmodern Society Model, in the 1990s: The Rise of Political Islam and Transformation Process of Its Being The Dominant Lifestyle

H. Bayram Kaçmazoğlu

Özet: 1990'lı yıllarda sosyolojide küreselleşme ve post modern teoriler öne çıkmıştır. Yine aynı yıllarda Türkiye'de siyasal İslam, iktidarı talep edecek güce ulaşmıştır. Bu yazıda, 1989'dan itibaren sosyalist sistemin yıkılmaya başlaması ile 2001'de İkiz Kuleler olayı arasında Türkiye'de gündeme gelen küreselleşme, postmodernizm ve siyasal İslam söylemleri eleştirel olarak ele alınmakta; postmodern teoriler ve siyasal İslamın yükselişine yol açan iç ve dış koşullar tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, postmodernizm, siyasal İslam

Abstract: Globalization and post modern theories have come to the fore in Sociology in the 1990s. During the same years, in Turkey, political Islam has reached the power so much that it demand power. In this paper, globalization, postmodernism and political Islam discourses, on the agenda in Turkey between the dates 1989 when the socialist system started to collapse and 2001 of the Twin Towers incident, are analysed critically, the internal and external conditions which led to the rise of political Islam and post-modern theories are discussed.

Keywords: Globalization, postmodernism, political Islam

Sosyologca'nın bir önceki sayısında 1980'lere egemen olan muhafazakâr-yeni liberal politikardan, bu politikaların yürütüldüğü ortamdan, dayandırıldığı siyasal amaçlardan söz etmiştim. Aynı politikalar 1990'lı yıllarda da genişletilerek ve geliştirilerek sürdürülmüştür. Devletin küçültülmesi adına ekonomideki özelleştirmelere, küreselleşme masalı doğrultusunda dünya ekonomisiyle bütünleşmeye devam edilmiş; itirazları, toplumsal muhalefeti etkisiz kılma adına, krizlerin sorumlusu olarak geçmişin devletçi ekonomi politikaları gösterilmiştir. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin demokratikleşmesi adına adımlar atılmış, 12 Eylül Anayasa'sında bazı değişikliklere gidilmişse de dünya konjonktürüne bağlı olarak liberal ekonomik politikalar tüm hızıyla sürdürülmüş, her türlü Devlet İktisadi Teşekkülü'nün satışına devam edilmiştir. Dünyada ve Türkiye'de 1980'lerde uygulanan muhafazakâr-yeni liberal programların sonuçları daha belirgin şekilde 1990'larda alınmaya başlanmıştır.

12 Eylül yönetimi solu ezmiş, dağıtmış, toplumsal alternatiflik özelliğini ortadan kaldırmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü bu durumu daha da vahim hale getirmiştir. 1980'lerin sonlarında dünyada sosyalizm aleyhine ortaya çıkan gelişmelerin yansımaları Türkiye solunda da hemen yankı bulmuştur. 12 Eylül ile birlikte sosyalistlerin önemli bir kısmı yurt dışına çıkararak dağılmış ya da marjinalleşmiştir. Ülkede kalan sosyalistlerin bir kısmı Özal'ın politikalarına eklenerek, dışarıya çıkanların bir kısmı da gittikleri ülkelerde liberalleşmişlerdir. Hatta bazı sosyalistler bu durumu "sosyalizmin arkaik döneminin bitişi" olarak değerlendirmiştir. 1960-1980 dönemi birikimlerinden sosyalizm adına ortada bir şey kalmamış; 1990'ların liberalleşen Türkiye solu artık muhafazakâr sağ politikaları meşrulaştırma araçlarından biri haline gelmiştir. Soğuk Savaş koşullarında sola karşı reaksiyoner olarak şekillenen milliyetçiler de benzer bir dönüşüm geçirmiştir. Milliyetçilerin bir kısmı liberalleşirken, önemli bir kesimi de İslamcı siyasal eğilimlerle daha da yakınlaşmıştır. Bu yakınlaşma ve işbirliğinin en önemli kanıtı, 1991 ve 1995 seçim ittifaklarıdır.

Daha önce Sosyologca'da yayınladığım yazıların devamı olarak kaleme aldığım ve 1989'da Sovyetler Birliği'nin yıkılış süreci ile 11 Eylül 2001 tarihleri arasındaki dönemle sınırladığım bu yazıda, 1990'lı yıllarda, İslamcı siyasetin yükseliş koşulları üzerinde durulacaktır. Ele aldığımız bu dönemin en önemli özelliği, SSCB'nin çökmesiyle sonuçlanan sürecin dünyada ve Türkiye'de bir boşluk yaratması, ara dönem oluşturmasıdır. 2001 saldırılarıyla bu ara dönem sona ermiştir. 1990'lara kadar Batı dünyasının düşmanı olarak kabul edilen komünizmin yerine, ara dönem geçtikten sonra, "radikal İslam" ikame edilmiştir. Bir başka anlatımla, 1990-2001 tarihleri arası, Batı'nın yeni bir düşman yaratma, çatışma ortamı oluşturma, "öteki"ni üretme dönemi olarak geçmiştir. Yeni düşman oluşturulana kadar da Orta Doğu ve Yakın Doğu'da İslamcı unsurlar kullanılmıştır. İslamcı unsurlar da içeride ve dışarıda meydana gelen bu uygun ortamdan olabildiğince yararlanıp güçlenmiştir. Ancak bu tarihler arasında içeride ve dışarıda başka önemli olaylar da olmuştur. Mesela hemen yanı başımızdaki Irak 1991'de Amerika'nın saldırısına uğramıştır. Bu saldırı, bölgenin kimyasını değiştirme girişimlerinin başlangıcıdır. İçerde ise 28 Şubat süreciyle birlikte yeni siyasal gelişmeler yaşanmıştır. Başka türlü söylersek, büyük güçler, 1990'lı yıllarda dünyayı yeni ortaya çıkan duruma göre şekillendirme adına yeni söylemler, teoriler ortaya atmışlardır.

1990'ların bir başka temel özelliği, I. Dünya Savaşı ile başlayan 20. yüzyılın sosyalizmin çökmesiyle sonlanması ve 21. yüzyılın başlamasıdır. Bunun anlamı, 20. yüzyıl boyunca süren sosyalizm-kapitalizm çatışmasını kapitalizmin kazanmasıdır. Kapitalist dünyanın elde ettiği bu başarı Batı'nın dünyayı değerlendirme biçimini, bakışını, gelecekle ilgili planlarını ve tezlerini değiştirmiştir. Bu başarı aynı zamanda Batı dünyasında şaşkınlık ve zafer sarhoşluğu yaratmıştır. Artık Batı kapitalizmi dünyaya tek başına egemendir. Tarihin nihai ve en büyük zaferi kazanılmıştır. Batı artık tek güç, tek egemen, tek merkezdir. Batılı egemen düzen,

SSCB ve/veya komünist dünyayı alt ederek kendisinin biricikliğini kutlamaktadır. 1990'ların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle küreselleşmenin liderleri ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri tek kutuplu dünya için arka bahçelerini post modern söylemlerle yeniden düzenlemeye başlarlar. Yeni sonuca bağlı olarak 20. yüzyılın modernleşmeci, kalkınmacı, milliyetçi, merkezîyetçi söylemleri, teorileri Batı dışı dünya için bir kenara atılarak bunun yerine modernleşme, kalkınma anlayışını reddeden, etnisiteye, mezhep ve kültürel farklılıklara önem veren yaklaşımlar, teoriler öne çıkarılmıştır. İki kutuplu bir dünya kalmadığına göre, Batı dışı toplumları Batı çıkarları adına içeriden parçalamanın zamanı gelmiştir. Bu yönde işlev görecektir "bilimsel" teorileri, teknikleri uygulamaya koymanın artık zamanı gelmiştir. Post modern toplum teorileri bu bağlamda yürürlüğe sokulmuş ve bizim gibi Batı dışı ülkelerde de post modern teorilerin çevirilerine hız verilmiştir. Sadece çeviri eserlerle de kalınmamış; post modernizm üzerine telif kitaplar, makaleler yazılmaya başlanmıştır. Büyük büyük sosyologlar, siyaset bilimciler, işbirlikçi aydınlar ve neyin ne olduğunu kavrayamayan, kavrasalar da yeni gelişmeleri çıkarlarına uygun bulan grup ve/veya kişiler, bu çeviri metinleri kullanarak Türkiye üzerine ahkâm kesmeye, toplumu bu teoriler doğrultusunda açıklamaya kalkıp kendi toplumlarına ne kadar yabancılaşmış olduklarını da ortaya koymuşlardır. Liberaller, sosyalistler, İslamcılar ve bunları birleştirmeyi misyon edinen muhafazakârlar hep birlikte post modern teorilerin uygulayıcılığına yönelmişlerdir.

Batı bir yandan tek merkezli siyasal güç olmanın keyfini sürdürürken diğer yandan dünyanın farklı bölgelerinde oluşturduğu yandaş güçlere eskisi kadar ihtiyacı kalmadığını dolaylı şekilde ifade eder. Soğuk Savaş döneminde belli bir güce, birliğe sahip olması gereken müttefiklerinin artık güçlü olmasına gerek kalmamıştır. Bu ülkelerin güçlenmesi Batı çıkarları adına tehlikeli olabilir. Dünyada Batı'ya rakip olabileceği ihtimalini tamamen ve sonsuza dek ortadan kaldırmak için müttefik olsun olmasın Batı dışı bütün ülkeler dinsel, mezhepsel, kültürel ve etnik anlamda bölünebilir; bu ülkelerin iç sorunlarıyla boğuşmaları sağlanabilir. Bu amaçla ve post modern teoriler kullanılarak yerellik, etnisite, dinsel kimlikler gündeme getirilir. Böylece emperyalist Batı ve onun patronu ABD Yenidünya Düzeni'nin temellerini atarken, ideolojilerin ve tarihin sonunu ilan ederek kendisini dünyanın efendisi konumuna yerleştirir.

Kimlik, bir yandan varoluşumuzun ayrılmaz, neredeyse mutlak bir parçası, diğer yandan varlığımızı başkaları karşısında sorun haline getiren, toplumsal bütünlüğü, ilişkileri gölgeleyen bir olgu, kavram. Bir yandan "biz"i, "ben"i, "öteki"ni, diğer yandan bireyselliği ve toplumsallığı tanımlıyor. Aynı zamanda birey ve toplum olarak bize verilmiş, bizi tanımlayan, öteki karşısında konumlandıran siyasal bir kavram. Kimlik, kişisel, yerel, ulusal, uluslar arası olarak hem birleştirici hem de ayrıştırıcı. Örneğin bir kimlikte ırkları, kültürleri, cinsiyetleri, sınıfları yok veya var saymak hatta daha genele gitmek veya özele inmek mümkün olmaktadır. Modern dönemde benzerlikleri, birliktelikleri, mensubiyetleri,

bütünlükleri tanımlayan kimliğin içeriği, post modern teorilerle değişik şekilde okunmaya, yorumlanmaya, anlamlandırılmaya başlanır. Kimlikler artık ayrıştırıcı, parçalayıcı, yeni alt özellikleri tanımlamaktadır. Bütünlükçü yapıların Batı karşısında tutunmaması, yerel çatışmalarla parçalanması için her şey yapılabilir. Kimlik güçlü iken onun şemsiyesi altına girmeye can atanlar, zayıflayınca bu sefer onu terk etme eğilimi gösterebilirler.

Bu ayrıştırıcı, parçalayıcı politikaların ilk uygulamaları Yugoslavya, Irak, Kafkaslar başta olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinde yürürlüğe konulur ve yüzyıllardır bir arada yaşayan halklar birbirlerine kırdırılır. Batı Avrupa ülkeleri ve ABD’de ise kültür, etnisite, din bir bütünlük gibi önceki yapılara, tanımlara devam edilir. Bu bağlamda, 1989 sonrası siyasal gelişmeler, post modern anlayışlara bağlı olarak ortaya atılan ayrışmalar üzerinden yaratılan çatışmalarla dünyaya Balkanlaşma kavramı yani etnik katliam gerçeği armağan edilir. Bu politikalar, Yugoslavya’da, Irak’ta, Afganistan’da, Türkiye’de ve dünyanın daha başka bölgelerinde on binlerce insanın yok olmasına yol açar. Bunun temel amacı, ABD’nin mutlak ve tek olan egemenliğini sağlamlaştırmaktır. Zira baş kaldıracak güçler birbiriyle çatıştırılarak tehlikeli olmaları, kaynaklarına sahip çıkmaları, zenginlikleri üzerinde hak talep etmeleri önlenmektedir. Mesela, Irak üçe ayrılmış ve bu ayrıştırılan parçalar birbirlerine karşı üstünlük sağlamak, yok olmak ve ayakta durabilmek için yine emperyalizmin liderine dayanmak zorunda kalmışlardır. Buna rağmen kullanılan çeşitli propaganda araçları ile -basın-yayın organları, sözde öğretim üyeleri, sivil toplum örgütleri ve benzeri yapılar tarafından- ABD’nin Irak’ta yaptığı katliamlar uygarlık adına savunulmuştur. Bunun en komik ve ironik olanı, Türkiye’de televizyonlara çıkan profesör unvanlı propagandacılar, emperyal ve ABD yandaşı “bilim insanları”, gözlerimizin içine baka baka ha bugün ha yarın Irak’a demokrasi, uygarlık getirileceğini anlattılar. Bu amatör sosyologlar, siyaset bilimciler, insan hakları aldatmacasını kullanarak düpedüz barbarlığı, katliamları, soykırımları dolaylı olarak savundular. Böylece Amerikan hegemonyasının, emperyalizmin enerji ve su kaynaklarına yönelik operasyonlarını halkın gözünden kaçırmaya çalıştılar. İşgalci bir ülkenin silahlı güç kullanarak bir başka ülke halkına zorla bazı değerleri, yaşam biçimini kabul ettirmeye hakkı olabilir mi? Böyle bir kültürel soykırım savunulabilir mi? Toplumların kendi yapıları ile bir düzene evrilmeleri başka şey; bir düzenin o topluma zorla ve göstermelik olarak kabul ettirmeye çalışılması başka şeydir. Ancak bu anlayışla, neo-muhafazakâr ve neo-liberal düzen kurma adına dünyanın çeşitli bölgelerinde benzer operasyonlar sürdürülmüştür. Bu tekniklerle küreselleşme empoze edilmiştir. Tüm dünyaya savaş açmak veya işgal etmek mümkün olmadığından yandaş yönetimleri işbaşına getirmek adına kan akıtılmaya devam edilmiştir. Etnik kimlik siyaseti demokrasi ve uygarlık olarak sunulup meşrulaştırılmıştır.

Sovyetler Birliği’nin çöküşünü sağlayan süreçte; ABD’nin başarısında İslamcı ve milliyetçi ekiplerin önemli bir payı vardır. Soğuk Savaş döneminde ABD

Sovyetler Birliği'nin etrafını yeşil kuşak projesiyle sarmıştır. Mesela Türkiye'nin yakın dönem tarihini bilenler, ideolojik yapılanmaları, milliyetçi-muhafazakârların ve İslamcıların Amerikan yanlılığı konusunda gerçekleştirdikleri eylem ve faaliyetleri, 1950'den itibaren kurulan Komünizmle Mücadele Derneklerini hatırlarlar. Onun için İslamcı siyaseti besleyen, destekleyen temel güçlerin ilk sırasında ABD gelmektedir. ABD ile İslamcıların bu yakın işbirliği, ABD'nin yeni bir korku figürü yaratmasına ve İslam'ı düşman ilan etmesine kadar sürmüştür. Bugün ise ABD düşman ilan ettiği "radikal İslamcılar"a karşı "ılımlı İslamcılar"ı kullanmaktadır.

Soğuk Savaş döneminin bitmesi ve post modern teorilerin piyasaya sürülmesiyle birlikte başta Orta Doğu ve Balkanlar olmak üzere birçok bölgede etnik, dinsel, kültürel ayrılmalara dayalı çatışmalar çıkarılarak dünyanın siyasal haritası yeniden çizilmeye çalışılmıştır. Modern dönemin ulus veya sınıf esasına dayalı ayrışmalarının yerini post modern dönemde artık yerel kültürler, etnisite ve din almış, çatışmalar için gerekli ortamın oluşturulması bunlar üzerinden kurgulanmıştır. Dünyanın farklı bölgelerinde ortaya konulan dinsel, etnik, bölgesel çatışmaların bir benzeri de Türkiye'de; Laik-İslamcı, Türk-Kürt, Sünni-Alevi ayrışmaları üzerinden 1990-1994 yılları arasında gündeme getirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda ülkenin önde gelen laik aydınları öldürülmüş, 2 Temmuz 1993'te Sivas katliamı yaşanmış ve PKK 1993 yılında Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde en geniş insiyatif düzeyine ulaşmıştır.

1980'de dünyada ve ülkemizde başlatılan liberal-muhafazakâr yapılanma, post modern teorilerin ortaya çıkması ve egemen söylem haline gelmesi, 1989'dan sonra, yerleşik siyasal ve kültürel anlayışları sarsmış, kafaları karıştırmış, bir güvensizlik ortamı yaratmıştır. Böyle bir ortam oluşturmadaki amaç, tek kutuplu yeni sistemi tartışmasız, eleştirisiz, son seçenekmiş gibi göstermek, ABD'yi mutlak lider konumuna taşımak, onu meşrulaştırmak için her şeyi kullanmak, buna karşı çıkanları etkisiz hale getirmek, başka bir seçeneğin, alternatifin olmadığını, tarihin sonuna gelindiğini belirtip yeni bir bağımlılık süreci oluşturmaktır.

İslamcı siyasal gelişmeler üzerindeki dış faktörlerin olumlu etkisini unutmamak gerekir. Örneğin 1979 İran Devrimi bazı çevreler üzerinde etkili olmuştur. Amerikan yanlısı Arap dünyasının İslamcı gruplara yönelik ekonomik desteğini hatırlamak mümkündür. Bunlara; Batı dünyasının muhafazakâr siyasal tercihlerini, 12 Eylül'ün iç dengeleri değiştirmesini ve İslamcı siyasetin önündeki engelleri belli ölçüde kaldırmasını ekleyebiliriz. 1980'den sonra sağ ve sol ideolojilere dayalı siyasal tercihlerin yerini yerel kimliklerle beslenen yeni ve eklemeli, dinsel ağırlıklı kimlikler ve siyasal tercihler almıştır.

Türkiye'de sol veya "solcu" olarak algılanan partiler zayıfladıkça seçmen de geleneksel merkez sağdan İslamcı-dindar sağa yönelmiştir. Merkeze yakın partilerin seçmenleri İslamcı-dindar sağa kaydıkça laiklikten uzaklaşmıştır. Türkiye seçmeni laiklik yumuşatıldıkça dinsel kimliğini daha açık şekilde ortaya koymuştur. Başka türlü söylersek, Türkiye'de solculuğu laiklikle özdeşleştiren gelenekçi

dünya görüşüne sahip seçmen, Soğuk Savaş döneminde sol diye gördüğü CHP çizgisinin güçlenmesini önlemek adına oyunu merkez sağ partilere vermiştir. Soğuk Savaş bitip bunun iç siyasete yansısıyla dindar ve sağ eğilimli seçmen daha sağa kaymış; dinsel siyaseti öne çıkaran muhafazakâr, geleneksel partilere gitmiş ve böylece iç ve dış gelişmelere bağlı olarak İslamcı siyasal ve toplumsal hareketlerin önlenemez yükselişi başlamıştır.

1990'larda Batı dünyası için dinin siyaseten kullanılmasında bir sakınca yoktu. Soğuk Savaş döneminde Afganistan'da, Pakistan'da, Türkiye'de bu eğilimlerden alabildiğince yararlanılmıştı. Bu geçiş döneminde, kendi ülkelerinin modern dönem uzantısı egemen anlayışlarla mücadele eden İslamcılardan zarar gelmesi zordu. Artık post modern bir döneme girilmiştir. Batı dünyasının çıkarları tehdit edilmedikçe İslamcılarının güçlenmesinde sorun yoktu. Bu yaklaşım 2001'e kadar devam etti. 2001 sonrası başka bir yazının konusu olmakla birlikte, Batı SSCB'nin yıkılmasından sonra bu geçiş, ara dönemi tamamlayacak ve yeni bir düşman yaratacaktır. O düşman İslam olarak belirlenecek, ılımlı ve radikal İslam ayrımı yapılarak önceki politikalarda değişikliğe gidilecektir.

Ara dönemin siyasal atmosferi en fazla İslamcı siyasal eğilimlere sahip gruplara ve partilere yaramıştır. Soğuk Savaş koşullarında İslamcılar bir denge etrafında tutuluyordu. Ancak SSCB'nin karşısında geliştirilen stratejiler değişince başka gelişmelere bağlı olarak, 2001'e kadar, bir süre, İslamcılar kontrolsüz kaldı. Orta Doğu'daki olaylar, Körfez Savaşı, Türkiye'nin istikrarsızlığı ve başka gelişmeler İslamcılarının güçlenmesini, iktidar yolunda alternatif siyasal söylem geliştirmelerinin önünü açtı.

1990'ların başlarındaki gelişmeler solu ve milliyetçiliği geri plana düşürürken, ideolojik üstünlük İslamcılarının eline geçmiştir. İslamcılar, 1990 koşullarında rakipleri karşısında güçlü bir ideolojiye, toplumun geleceği konusunda projeler üretme potansiyeline sahip olmuşlardır. İslamcı söylem artık yükseliştir. İnançla, disiplinle, sabırla mevcut toplumu dönüştürmek üzere harekete geçmişlerdir. Bu amaçlarını gerçekleştirmek adına başta ekonomi olmak üzere her alanda örgütlenmeye ve kendi aralarında kurumsal işbirliğine girişmişlerdir. İç ve dış konjonktür arkalarındadır. Bu süreçte zaman zaman egemen anlayışla çatışmış, zaman zaman da baskılar karşısında kendilerini göstermeden hedeflerine doğru sessizce yürümüşlerdir.

Solda küçük teorik tartışmalardan hizipler ortaya çıkarken, İslamcı kesimde otoriteye, disipline, itaate asla karşı gelen olmamıştır. İslamcılarının başarılı olmalarının temel nedenlerinden biri de bu özellikleridir. Siyasal İslamcı hareketler disiplin içerisinde, Kemalist düzene karşı bir arada hareket etmişlerdir. Özellikle cemaat içi hiyerarşik yapılara harfiyen, eleştiriye, itiraza asla tevessül edilmeden uyulmuştur. Disiplin içerisinde, otoriter ve gönüllü bir işbirliği sergilenmiştir. Başarıya ulaşmak için alt tabakaların sosyo-ekonomik açıdan yukarıya doğru yükselmelerinin yolu dayanışma, işbirliği ve yardımlaşmalarla açılmış; İslamcı toplum düzenini yürütecek eğitimli kuşakların yetiştirilmesi ve kamuda gerekli

yerlere yerleşmeleri için her türlü olanak zorlanmıştır. Hedefe ulaşmak için her yol meşru görülmüş, İslamcı bir yapı için toplum mühendisliğinin tüm sınırları kullanılmıştır. Solda olduğu gibi biraz farklı düşünenler ana eksen den ayrılıp birbiriyle çatışan klikler, hizipler oluşturulmamış, çözülme ve dağılma yaşanmamıştır. Aksine otoriteye boyun eğilmiş, itaat edilmiş, yanlış olarak kabul edilen şeylere bile göz yumulmuştur. Ve İslamcı anlayış bugün toplumu yönetirken söz konusu özellikleri muhalif kesimleri etkisiz hale getirmek, susturmak için de kullanmaktadır.

İslamcı toplum mühendisliğinin asıl amacı Kemalist devletin temel ideolojik söylemini tamamen değiştirip dönüştürerek İslamı muhafazakâr toplum modelini esas alan bir düzene geçmektir.¹ Bu bağlamda bürokratik mekanizmalara sızmaya başlanmasının tarihi 1950'lere kadar geri gider. DP'nin açtığı kapıdan giren sınırlı muhafazakâr bürokratlar bazı köşe başlarını tutarak gerekli dönüşümlere olanak hazırlarlar. Ancak mevcut sistemin bürokratik kurumlarında tam etkili olmadan, belli bir üstünlük sağlamadan açığa çıkmazlar.² Bu eğilimleri taşıyan bürokratların devlet kademelerinin köşe başlarını tutmaları süreci AP iktidarları, CHP-MSP Koalisyonu ve Milliyetçi Cephe Hükümetleri döneminde artarak devam etmiştir. Zaman zaman ayrı imiş gibi dursalar da önemli gördükleri konularda laik Kemalist kesime, sola, solun çeşitli açılımlarına karşı her zaman işbirliği içerisinde olan, aynı siyasetin hizmetine koşulan, temel sorunlar karşısında birbirinden ayrılmayan İslamcı, muhafazakâr, milliyetçi bürokratlar koalisyonu ANAP döneminde, 12 Eylül rejiminin de sağladığı olanaklarla tamamen kamu kuruluşlarına egemen olmuşlardır. Bilindiği gibi bu cephenin 1990 öncesi söylemi devleti "komünist"lere "kaptırmamak"tır. Bu bürokrat kesimler özellikle 1980'li yıllarda Kemalizmi kullanarak Kemalist sistemin içini boşaltarak geleceğin İslamcı siyasetlerine, devleti ve toplumu dönüştürmek üzere güçlü bir zemin hazırlamışlardır.

1990'larda komünist bloğun çökmesi, post modern teorilerin ortaya çıkmasıyla birlikte siyasal hareketlerde ve özellikle İslamcı siyasal düşüncede büyük bir canlanma görülür. İslamcı düşünceyi temsil eden çevreler, 1990'lı yıllarda, ulusal devlet içerisinde çok hukuklu bir yapıyı savunurlar. Buna göre herkes kendi hukukuna karşı sorumlu olacak ve birçok hukuk sistemi bir arada yaşayabileceklerdir. Bunun en önemli dayanağı olarak da Medine Sözleşmesi gösterilir. Dönemin İslamcı yazarları bir yandan demokrasinin İslama ters düştüğünü, onun amaç değil araç olduğunu belirtir diğer yandan demokrasi adına çok hukuklu bir sistemi, çoğulculuğu savunurlar. İslamcı düşüncenin merkezinde laik kurumların

¹ Buradaki paradoks Kemalistlerin de İslamcıların da Batının müttefiki oluşudur. Bu bir başka yazının konusu olmakla birlikte, iç siyasetteki çatışma laiklik-laiklik karşıtlığı, yaşam biçimi tercihi üzerinden yürümektedir. Batılı güçler de bu iç çatışmadan alabildiğince yararlanmaktadır.

² Özellikle DPT'nin bazı bürokratlarını burada örnek göstermek mümkündür.

değiştirilmesi, dinsel içerikli yaşam tarzına her alanda izin verilmesi gibi söylemler yer alır.

Türkiye'deki her siyasal eğilim kendi taleplerini iç politikada gerçekleştirme adına AB'ye katılımı olumlu görüp taraf olmuşlardır. 1990'larda İslamcı çevrelerin demokrasi ve AB severliğini de bu bağlamda ele almak mümkündür. AB kazanımları İslamcı yaşam biçimini uygulamak için olumludur. Sivil toplumcu anlayışa ve örgütlerine sıcak bakılmasının nedeni de budur. Laiklik esas alınarak yürütülen politikalarından hoşnut olmayan İslamcı çevreler, taleplerini AB ve sivil toplum örgütleri aracılığı ile uygulamaya sokmak isterler.

1970'lerde devlet içindeki "İslamcı" takımın MC Hükümetleri ile kadrolaşan elemanları, 1990'larda daha geniş çaplı olarak örgütlenerek laik Cumhuriyetin tüm kadrolarını elde etmek üzere harekete geçmişlerdir. Sol ve milliyetçi gençliğin çatıştığı 1970'li yıllarda, sessiz ve derinden örgütlenen, etkinlik alanını genişleten, İslamcı ideolojiyi daha geniş kesimlere yayma adına yoluna devam eden İslamcı gençlik, 1990'larda ağabeylerinin deneyimlerini daha da ileriye taşıdılar. Cemaatlerin ve bürokrasideki yandaşların kendilerine tahsis ettikleri devlet bursları ile yurt dışı kadroları kullanıp ülkeye döndükten sonra üniversitelerde ve bürokrasinin her alanında etkinlik alanlarını genişlettiler.

İslamcı çevreler, 1990'larda, laik-büyük burjuvaziye, orduya ve yine laik bürokratik anlayışa karşı örgütlenmişlerdir. Laik yapılanmaya alternatif şekilde iş, ticaret, yaşam alanlarını düzenleyecek kurumsal oluşumlara giderler. Anadolu'nun çeşitli kentlerinde kendilerini hep kenarda gören, devlet ihalelerinden yararlanamayan küçük ve orta ölçekte sanayi ve ticari kuruluşlar, 1980'lerin yeni liberal ve muhafazakâr politikaları eşliğinde gelişerek Anadolu sermayesini oluşturdular. Anadolu sermayesi geliştikçe devlet ihalelerinden, kredilerden pay istemeye ve almaya, iktidarlar üzerinde söz sahibi olmaya, merkezin rantlarına ortak olmaya başladılar. İstanbul merkezli büyük patronlara karşı İslami yaşam biçiminin, değerlerinin temsilcileri olarak ortaya çıkan Anadolu Kaplanları, bu eğilimleri doğrultusunda örgütlenme yoluna gittiler. Artık önemli devlet gelirleri, rantları, ihaleleri kendi kontrollerinde olmalı, bu çizgi dışındakiler devlet gücü de kullanılarak etkisiz hale getirilmeliydi. Ekonomiye egemen olmadan iktidara gelmenin mümkün olmadığını İslamcılar da iyi kavramışlardı. O zaman ekonomiyi ele geçirmek ve bunu yaparken laik kanada mensup rakiplerini tasfiye etmek, iktidarı uzun süre garanti altına almanın yöntemi olarak görülüyordu. İslamcı siyasal gelişmelere destek verenler, onun gücüne güç katanlar arasında Anadolu kentlerinde, büyük şehirlerde yaşayan ve modernitenin olanaklarından yararlanmak isteyen eğitilmiş genç kuşaklar önemli bir yer tutar. Mutedil yaşam biçimini, bir lokma bir hrka anlayışını, yerel-geleneksel değerleri temel alarak yaşayan ailelerinden farklı olarak bu eğitilmiş, gelir düzeyi yükselmiş kuşaklar, muhafazakar ve dindar kimlikleriyle modern dünyanın konformizmini kendi dünya görüşleri doğrultusunda biçimlendirerek gündelik yaşamlarının bir parçası haline getirmeyi talep ederler. Bu sermaye çevreleri güçlendikçe iktidardan

ve devlet rantlarından pay istemeye başlamış bu talepleri karşılandıkça daha da büyüyüp siyasal eğilimlerini ve isteklerini daha güçlü şekilde ortaya koymuşlardır. Bu çevrelerin üniversite eğitimi olanağı bulabilen çocukları da yeni gelişmeler, eğilimler, ailelerinin beklentileri doğrultusunda, pozitivist bilim anlayışının karşısında, dinsel ağırlıklı yapılanmaların içerisinde yetiştiler ve örgütlendiler. Diğer yandan İslamcı çevreler aynı doğrultuda insan yetiştirmek amacıyla okullar ve yurtlar kurmuş, yurt içi ve dışı burslar vermişlerdir. Böylece, İslamcı çevreler alt yapılarına uygun bir üst yapı inşa ediyor ve gelecekteki iktidarlarını dindar ve muhafazakar bir gençlik yetiştirerek sağlam şekilde oluşturuyorlardı.

1990'larda İslamcı eğilimleri besleyen ana kaynaklardan biri de 1980 sonrası Anadolu'dan büyük kentlere ve özellikle İstanbul'a göç eden ve kentin etrafına inşa ettikleri gecekonduya yerleşen kitlelerdir. Büyük kentlere kitlesel göç olayı 1950'lerden beri vardır. Daha önce kente göç edenlerin sosyalleşme-siyasallaşma süreçlerini belirleyen faktörler ile 1980'den sonra göç edenlerin sosyalleşme/siyasallaşma süreçlerine yön veren faktörler oldukça farklıdır. 1960-1980 arası solcu etkinliğinin yerini 1980-2000 arasında muhafazakâr unsurlar almış; siyasal eksenler değişmiştir. 1980 öncesinin gecekondu gerçeği umudunu sola bağlarken bu durum 1980'li yıllarda hızla değişmiştir. Bu sefer gelenler memleketlerinde hangi siyasal eğilimde olursa olsunlar yerleştikleri yerlerde yeni kimlikler edinmiş, İslamcı siyasal eğilimlere yönelmişlerdir. Gecekondu semtleri ve kentlerin alt, alt ve orta gelir grupları 1990'larda İslamcı partilere yönelmişlerdir. İslamcı partilerin özellikle kadın ve gençlik kolları buralarda yaşayan halk ile birebir, yüz yüze iletişim kurmuş; aynı dili konuşmuş, aynı kutsallıkları paylaşarak oylarını almışlardır. Sol artık bu kesimler için bir gelecek ve umut vaat etmemektedir. Muhafazakâr-dinsel örgütler, partiler bu kesimlerin sorunlarına daha yakın durmakta, sahip çıkmakta, onların değerlerini, eğilimlerini, yaşam biçimlerini kendi yaşam biçimlerine, kimliğine, diline daha yakın bulmaktadır. Yine geleceksel-muhafazakâr eğilimlerle ve yardımlaşma amaçlı hemşehri derneklerinin çalışmaları da İslamcı partilerle halk arasında köprü oluşturmuştur. Diğer yandan, İslamcı partiler de milletvekilini bu kesimlerin içerisinde ya da bu kesimler tarafından kabul gören dünya görüşüne uygun adaylar arasından çıkarmışlardır. Kısacası İslamcı siyasete destek veren kitleler kendilerini bu amaç doğrultusunda ilişki kuranları, siyaset yapanları "yabancı", öteki olarak görmemiş algılamamış, kendi diline, yaşam biçimine, değerlerine daha yakın bulmuşlardır. Bu siyasal çalışmaların, organizasyonların altındaki itaati, otoriteyi, lidere koşulsuz bağlılığı ve inancı, bir amaca hizmet etme ve bunun dinsel bir atmosfer çerçevesinde kotarılmasının yarattığı idealizmi de o insanlar adına hesaba katmak gerekir.

Sonuç olarak 1990'lı yıllara Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle yeni bir süreç ve yeni bir yüzyıla girilmiştir. Önceki yüzyılın merkezîyetçi, modernleşmeçi, ulusalcı politikaları tasfiye edilerek etnisitelerin, yerel özelliklerin merkeze alındığı siyasetler öne çıkarılmıştır. Yeni yüzyıl şekillendirilip ana politikalar belirleninceye kadar geçerli olan ara dönemde, post modern teoriler zemininde

Türkiye'nin iç koşulları da kullanılarak, Orta Doğu'daki gelişmelerle bağlantılı İslamcı siyasal eğilimler yükselişe geçmiş; toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında ve siyaset arenasında etkili olmuşlardır. Bu sürecin öne çıkmesi 28 Şubat, dışarıda 11 Eylül saldırılarıyla kesilmiş, İslamcı anlayış "radikal" ve "ılımlı" olarak ikiye ayrılmış, daha yerli ve milli olan "radikal" İslamcılar tasfiye edilirken, küreselci, Batı ve ABD çıkarlarıyla işbirliğini benimseyen "ılımlı" İslamcılar tek başına iktidara gelmişlerdir.